

CONSIDERAȚII PRIVIND TEZAURUL COMPUS DIN 12 MONEDE DE TIP RĂDULEȘTI-HUNEDOARA RECUPERAT ÎN URMA UNOR SĂPĂTURI ILEGALE DIN ZONA DEALUL MUNCELULUI, VEST DE *SARMIZEGETUSA REGIA*

*Bogdan Constantinescu**, *Marius-Mihai Ciută***, *Nicolae Popa****,
*Daniela Cristea-Stan**, *Ernest Oberländer-Târnoveanu*****

* Institutul Național de Fizică și Inginerie Nucleară “Horia Hulubei”; bconst@nipne.ro,
daniela@nipne.ro

** Universitatea “Lucian Blaga”, Sibiu; mariusciuta@yahoo.com

*** Inspectoratul de Poliție, Hunedoara

**** Muzeul Național de Istorie a României, București; eot22@cam.ac.uk

Abstract. The paper presents compositional analysis (XRF method) results for the alloy of 12 coins type Radulesti-Hunedoara illegally excavated in *La Arsuri* glade, west of *Sarmizegetusa Regia*. The most surprising fact is the high title of the coins - 74–91% silver, much more than the title of such coins analyzed before, including by us. These results impose the reconsideration of some aspects related to the coinage called Geto-Dacian, second phase. So, the explanation of the low silver title for such coins due to a silver crisis must be treated with high circumspection. The significance of these coins, which can't be considered usual money, must be discussed. Our hypothesis is the coins are symbols of an ethnic community as existing in 3rd–1st Centuries BC. The coins with a high silver content were used as votive deposits in the name of the emitter community and the coins with low silver title as gifts or distinctions for some members of the community. Because in the area of *La Arsuri* glade other monetary treasures were found, this suggests a votive deposits place acting from 2nd Century BC until 1st Century AD.

Keywords: Radulesti-Hunedoara coins, silver title, XRF, *La Arsuri* glade.

1. Cadrul istorico-geografic

Tezaurul, compus din 12 monede, a fost recuperat pe cale judiciară de polițiști ai Inspectoratului de Poliție Hunedoara, în cadrul unui dosar penal din 2001, aflat sub coordonarea Parchetului de pe lângă Judecătoria Deva. În urma percheziției efectuată la reședința lui Adrian Stoicoi, zis Adi Bocșeru, din Grădiștea de Munte (com. Orăștioara de Sus), la data de 19.03.2001, organele de poliție au ridicat 37 de monede, între care și tezaurul de imitații dacice de tip Rădulești-Hunedoara, considerate ca făcând parte din etapa a doua a monetariei denumită de către Constantin PREDA drept geto-

dacică¹. Tezaurul a fost predat la Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva, prin adresa 245240 din 20.03.2001 și a fost expertizat de către numismatul muzeului, Olimpia PALAMARIU, prin *Raportul* nr. 239/27.03.2002. Ulterior, urmare a Ordonanței din 24.02.2006 a Parchetului de pe lângă Curtea de Apel Alba, care a redeschis și conexat mai multe dosare penale anterioare, în cadrul dosarului nr. 151/P/2006, tezaurul a fost transferat, împreună cu toate bunurile arheologice indisponibilizate, la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, prin procesul-verbal din 1.03.2006.

Pentru a putea interpreta rezultatele prezentăm și circumstanțele în care a fost descoperit acest tezaur.

Din datele obținute pe cale judiciară au fost recuperate informații utile atât pentru desfășurarea cauzei penale, dar și pentru interpretarea contextului arheologic de proveniență. La modul general, locul de unde au fost sustrate monedele din contextul lor original aparține ansamblului de situri arheologice al cetăților și așezărilor dacice de pe Valea Grădiștei (Godeanului), situat de-o parte și de alta a văii, din dreptul localității Costești (comuna Orăștioara de Sus), spre sud, în amonte pe valea menționată.

Punctul exact în care a fost localizată groapa de proveniență aparține sectorului Dealul Muncelului², mai precis versantului vestic al acestuia, delimitat la est de sectoarele *La Arsuri* și *Fețele Albe*, la sud de versanții dinspre Valea Grădiștei, iar la vest și nord-vest de Valea Anineșului. Arealul descoperirii este localizat pe prelungirea spre vest a sectorului *Fețele Albe*, pe un promontoriu (picior de munte) împins spre vest, într-o zonă cercetată sporadic anterior³.

Pentru o mai exactă localizare, vom preciza că din centrul localității Grădiștea de Munte, din dreptul școlii⁴, pornește calea antică de acces spre est, sud-est, paralel pe partea dreaptă a râului Grădiștii, cu un urcuș ușor spre Dealul Măgureanului, apoi,

¹ Preda, 1998, p. 205-208.

² Daicoviciu *et alii*, 1989, p. 191, fig. 44. Tot aici precizări asupra faptului că denumirea de *Dealul Muncelului* este “*mult prea imprecisă*”, deoarece în acest areal, relativ restrâns al poienii, au fost sesizate și alte toponime: *Dealul Popii*, *Cioaca lui Alexandru*, *Dealul lui Rujoi*, *La bifurcarea Cărării*, *Casa Pădurarului*, *Grădina Pădurarului* (Daicoviciu *et alii*, 1989, p. 191-192 și fig. 44). Investigațiile au relevat faptul că întreaga poiană, situată pe cumpăna apelor acestui picior de munte, a fost intens locuită (locuințe, turnuri, blocuri de calcar, tuburi de teracotă, ceramică etc.).

³ Daicoviciu *et alii*, 1951, fig. 19, 29; Daicoviciu *et alii*, 1955. De-a lungul drumului de cumpănă de pe Dealul Anineșului, *Sub Cununi*, au fost semnalate mai multe amenajări gospodărești aparținând dacilor, unele terase antropogene fiind sondate de arheologi. C. Daicoviciu afirma că “*în general, se poate spune că toate poienile și tâpșanele din aceste locuri au fost locuite de pe vremea dacilor, într-o măsură chiar mai mare decât există astăzi gospodării moderne*”. Locuirea dacică aparține sec. I dHr și începutul sec. II dHr, sfârșitul ei fiind datorat războaielor cu romanii. Este de remarcat că dacii, care locuiau aceste gospodării, se bucurau de o bunăstare remarcabilă, ilustrată și de faptul că își trăseseră apă curentă prin conducte de teracotă, depistate în mai multe locuri, ca de pildă la *Casa Pădurarului*, pe *Dealul lui Cocos* sau pe *Terasa Hîrban* de pe Pârîul Arsurilor (Glodariu *et alii*, 1988, p. 73-75; Daicoviciu *et alii*, 1989, p. 191-192; Iaroslavschi, 2007).

⁴ Actualmente este baza arheologică a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca.



Fig. 1. Vedere generală asupra sectorului de sit în care a fost descoperit tezaurul monetar.

pe cumpăna apelor, spre Dealul Popii, ajungând, după cca. 4 km, pe *Culmea Anineșului*, la o intersecție situată într-o poiană mai mare, din care se desprinde un drum ce duce spre nord la locul numit *Casa Pădurarului*, sau *Casa lui Bodea*⁵. Actualmente acest drum este amenajat, fiind calea de acces spre câteva gospodării particulare situate în poienile de pe cumpăna apelor. Mai recent, din dreptul văii Gerosului, punct situat la cca. 4 km distanță de școală pe drumul de acces spre Sarmizegetusa Regia (DJ 705A, actualmente asfaltat), a fost amenajată o altă cale de acces direct, spre nord, dinspre Valea Grădiștei, spre poiana de pe Culmea Anineșului, unde se află poiana cu intersecția menționată în legătură cu *Casa Pădurarului*. Imediat ce această cale de acces iese pe cumpăna apelor, după câteva serpentine pieptișe, lasă în stânga gospodăria lui Ioan STANCI, iar după cca. 150 de metri spre est ajunge în poiana generoasă, de unde se deschide o vedere de ansamblu asupra Dealului Anineșului (spre vest), Fețelor Albe (spre est), văii Godeanului (spre sud) și Vârful Muncelului, spre est, nord-est (la cca. 4,8 km). *Casa Pădurarului* se află la cca. 200 de metri spre nord-vest de acest punct. În poiană se află mai multe cruci, care marchează mormintele strămoșilor proprietarilor gospodăriilor din apropiere, în proximitatea lor fiind o casă din lemn, recent construită, cu învelitoare din bitum⁶. Din acest punct drumul continuă spre est și sud-est,

⁵ Este vorba despre Vasilie BODEA, cel care a fost pădurarul localității o lungă perioadă de timp, la sfârșitul secolului XX și începutul celui următor.

⁶ Casa aparține unui fost inculpat în dosarele Aurul Dacilor, la rândul său membru al grupărilor care au efectuat detecții și săpături neautorizate în siturile din Munții Orăștiei. Practica cumpărării de terenuri sau de case/gospodării în zonele în care au fost descoperite tezaure, a fost una larg răspândită în rândul detectoriștilor în anii 2005–'10, fiind evidentă disimularea activităților de detectare în activități ... “gospodărești”. Inclusiv casa pădurarului Bodea a fost cumpărată de un “întreprinzător” din Sebeș.

pe lângă *Casa Lucreției*⁷, spre punctul *La Arsuri*, situat la ca. 600 de metri de bifurcația amintită, *Terasa Hârban* și, mai departe, spre *Fețele Albe*.

Punctul în care a fost descoperită groapa tezaurului monetar se află în proximitatea acestor cruci din poiană, amplasate pe un loc mai ridicat, pe marginea drumului de acces, cu 200 m înainte de bifurcația spre Casa Pădurarului. De remarcat faptul că în arealul acestei poieni au mai fost descoperite cel puțin alte 4 gropi cu depuneri conștând în tezaure monetare!⁸ În fine, să mai precizăm faptul că deasupra *Casei Pădurarului*, în liziera pădurii, la o distanță de cca. 100 m nord față de casă și 300 m nord-est față de grupul de cruci, pe o pantă destul de abruptă, a fost descoperit, în 1996, tezaurul compus din peste 3600 de stateri Koson, intrat în literatura de specialitate, sub numele de *Tezaurul de la Târșa*⁹.

Revenind la tezaurul compus din cele 12 monede de tip Rădulești- Hunedoara, nu putem să nu facem anumite precizări asupra “descoperitorului” său. Adrian Stoicoi este fără îndoială unul din cei mai abili, mai versatili și mai longevivi dintre *detectoriștii* care au activat în Munții Orăștiei în ultimii 20 de ani. Acesta a jucat, începând din 1994, rolul călăuzei pentru toate grupurile și asociațiile de căutători de comori. A început ca ghid și gazdă a detectoriștilor, apoi colaborator apropiat al acestora, ulterior asociat și, în fine, lider de grupare de detectoriști. În ultimii ani a activat individual, dovedind lipsă de încredere în alți asociați. În relația cu organele judiciare a “experimentat” toate calitățile: martor, martor cu identitate ascunsă, informator, făptuitor, suspect, inculpat și ... condamnat¹⁰. Poziționarea locuinței sale de reședință efectiv în situl arheologic¹¹, pe marginea drumului de acces spre Sarmizegetusa Regia, precum și excelența cunoaștere a căilor de acces spre diverse sectoare ale sitului, i-au asigurat o permanentă racordare cu toți cei care au fost implicați în efectuarea de detecții ilegale

⁷ Lucreția RÂMBETEA este cea care a asigurat îngrijirea cetății de la Sarmizegetusa Regia.

⁸ Asupra acestora însă vom prezenta detaliile într-un studiu viitor. Credem că toponimicul acestei poieni, *La Arsuri*, nu este unul întâmplător, el consfințind o realitate istorică, aceea a prezenței urmelor consistente ale locuirii dacice.

⁹ Este primul mare tezaur compus exclusiv din monede Koson, din aur, care a fost detectat în 1996 de gruparea lui Dionisie Drăgoiu, Liviu Pricăjan și Grecu Șofron, ultimul fiind cel care a declarat, în cadrul urmăririi penale, că ar fi găsit acest tezaur “în streășina casei sale”. Investigațiile ulterioare au dovedit că locul descoperirii tezaurului este cel cunoscut ca fiind *Fagii lui Bodea*, situat la cca. 100 m spre nord de casa pădurarului. Fragmente din acest tezaur, care a avut, în final, aproape 4000 de piese, au fost vândute la Muzeul Național de Istorie a României, la Banca Națională a României, la Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva și la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca. Marea majoritate a pieselor însă a ajuns în Franța și alte țări UE.

¹⁰ Într-un dosar privind infracțiunile de furt calificat, acesta a fost condamnat pe fond la 8 ani cu executare (Tribunalul Hunedoara) pentru ca pe fond, la Curtea de Apel Alba Iulia, să fie condamnat la 2 ani cu suspendare. Recent, în alt dosar privind infracțiunea de spălare a de banilor, a fost condamnat, pe fond, la doi ani de închisoare cu executare, la care se adaugă cei doi ani din condamnarea anterioară.

¹¹ Pe DJ 705C, între școala din Grădiștea de Munte și drumul ce urcă spre Dealul Muncelului, într-o luncă în care, cândva, se făceau bocșe pentru obținerea mangalului.

în căutarea de comori, astfel că a avut acces la o cantitate impresionantă de informații. Cei peste douăzeci de ani de activitate i-au asigurat posibilitatea strângerii unor *stocuri* considerabile de artefacte, pe care le-a ascuns în diverse locuri, pentru a avea acces la ele în scopul valorificării. La una din perchezițiile efectuate la reședința lui, au fost găsite, pe lângă o serie de artefacte dacice și romane, hărți ale Munților Orăștiei, costume de camuflaj, manuale de instrucțiuni de folosire a detectoarelor de metale și chiar cagule, în general obiecte care fac inutilă orice discuție suplimentară privind principală ocupație a acestuia.

2. Analiza aliajului monedelor

Prin Ordinul Ministrului Culturii nr. 2015/18.01.2010 s-a dispus ca acest tezaur să fie expertizat numismatic și compozițional de către un colectiv de la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară “Horia Hulubei” și Muzeul Național de Istorie a României.

Analizele compoziționale s-au făcut la sediul Muzeului Unirii din Alba Iulia, folosind metoda Fluorescenței de Raze X (XRF) bazată pe un spectrometru portabil X-MET 3000TXR+¹². Acesta este un analizor elemental cu aplicație de bază în analiza aliajelor, analize de soluri și probe geologice/minereuri precum și artefacte metalice. Principiul său de funcționare se bazează pe fluorescența de raze X, utilizând ca sursă de excitație un tub de raze X cu anod de rhodiu. Tensiunea maximă ce poate fi aplicată pe tub este 30 KV. Permite detectarea elementelor chimice de la potasiu până la uraniu. Detectorul de raze X este o dioda PIN de siliciu, răcită Peltier, situată în spatele unei ferestre de kapton. Rezoluția energetică a detectorului este mai mică de 275 eV pentru linia K_{α} a manganului. Mărimea fascicolului este de $(6 \times 5) \text{ mm}^2$. Poate fi alimentat la rețea sau cu acumulatori, iar analizorul este comandat de un calculator PDA (Personal Digital Assistant).



**Fig. 2. Moneda 1 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 86.5%; greutatea 11.20 g.**

¹² Constantinescu *at alii*, 2012, p. 2078.

Analizele s-au efectuat pe zone de cca. 30 mm² din fiecare monedă, adâncimea analizată fiind de cca. 50–60 micrometri funcție de compoziție. S-au ales zone cât mai lipsite de coroziune, astfel încât compoziția obținută să fie cât mai apropiată – în cazul monedelor cu peste 90% argint chiar identică – de compoziția “bulk”-ului (“mie-zului”) monedei. În cazul monedelor cu argint între 70 și 90% subestimarea cuprului, datorită diminuării sale prin coroziune, este de ordinul a 2–3%, deci nemodificând semnificativ rezultatul analizelor.

Surpriza analizelor a fost titlul foarte înalt al monedelor (74–91% argint; vezi **Fig. 2–13 și Tab. 1**), mult peste ce se știa despre acest tip de monede din analize anterioare, inclusiv ale noastre.



**Fig. 3. Moneda 2 de tip Rădulești -Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 85.5%; greutatea 11.09 g.**



**Fig. 4. Moneda 3 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 86.2%; greutatea 10.98 g.**



**Fig. 5. Moneda 4 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 86.7%; greutatea 10.92 g.**



**Fig. 6. Moneda 5 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 86.3%; greutatea 10.91 g.**



**Fig. 7. Moneda 6 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 87.5%; greutatea 10.73 g.**



**Fig. 8. Moneda 7 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 90.2%; greutatea 10.60 g.**



**Fig. 9. Moneda 8 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 89%; greutatea 10.55 g.**



**Fig. 10. Moneda 9 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 81.2%; greutatea 10.26 g.**



**Fig. 11. Moneda 10 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 84.5%; greutatea 10.17 g.**



**Fig. 12. Moneda 11 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 73.4%; greutatea 10.03 g.**



**Fig. 13. Moneda 12 de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa);
Ag 73.2%; greutatea 9.08 g.**

Cu ocazia expertizării am analizat și o monedă de tip Rădulești-Hunedoara aflată la Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva (Fig. 14).



Fig. 14. Moneda 13 de tip Rădulești-Hunedoara (Muzeul din Deva); Ag 8,2%.

3. Rezultate și discuții

În Tab. 1 avem sintetizate compozițiile aliajului monedelor din tezaurul recuperat din zona vest de Sarmizegetusa Regia.

Denumire	Nr. inventar	Greutate (g)	Ag %	Sn %	Cu %	Au %	Pb %	Bi %
Rădulești-Hunedoara	1	11.20	86.5	7.3	4.7	0.6	0.4	0.3
Rădulești-Hunedoara	2	11.09	85.5	6.2	6.1	0.7	0.8	0.3
Rădulești-Hunedoara	3	10.98	86.2	3.8	7.6	0.2	1	0.8
Rădulești-Hunedoara	4	10.92	86.7	5	7.5	0.35	0.25	0.25
Rădulești-Hunedoara	5	10.91	86.5	6.4	5.3	0.6	0.6	0.3
Rădulești-Hunedoara	6	10.73	87.5	3.9	6.9	0.7	0.35	0.35
Rădulești-Hunedoara	7	10.60	90.2	4.6	3.1	0.7	0.2	0.2
Rădulești-Hunedoara	8	10.55	89	5.6	3.8	0.6	0.35	0.35
Rădulești-Hunedoara	9	10.26	81.2	6.1	10.5	0.25	1.4	0.5
Rădulești-Hunedoara	10	10.17	84.5	5.9	6.8	0.7	1.3	0.3
Rădulești-Hunedoara	11	10.03	73.4	5.7	19.3	0.6	0.25	0.25
Rădulești-Hunedoara	12	9.08	73.2	7.2	17.6	0.6	0.5	0.5
Rădulești-Hunedoara	13		8.2	12.5	79	-	0.2	-

Tab. 1. Compoziția aliajului monedelor de tip Rădulești-Hunedoara (Sarmizegetusa).

În **Tab. 2** prezentăm compoziția aliajului unor monede de tip Rădulești-Hunedoara aparținând Muzeului Național de Istorie a României analizate de noi anterior.

T i p	Nr. in- ventar (MNIR ¹³)	Greu- -tate (g)	Cu (%)	Ag (%)	Sn (%)	Au (%)	Pb (%)	Bi (%)	Altele (%)
Rădulești-Hunedoara	38958	10,2	70,4	13,1	15,4	0,34	0,5	0,08	As: 0,1
	38964	10,2	47	33,7	17,5	0,36	0,7	0,14	Zn: 0,2 As: 0,4
	39022	9,92	29,6	52,8	16,1	0,5	0,5	0,14	Zn: 0,2 As: 0,15
	39031	10,61	33,6	48,7	16	0,44	0,6	0,18	Zn: 0,2 As: 0,3
	39040	10,81	53,8	31,6	12,8	0,36	0,8	0,12	Zn: 0,3 As: 0,2
	39051	9,99	32	46	20,1	0,61	0,8	0,17	As: 0,3
	39060	10,55	43,5	36,8	17,6	0,4	0,9	0,16	Zn: 0,4 As: 0,2
	39067	10,29	33,9	46,5	17,2	0,27	1,3	0,28	Zn: 0,2 As: 0,3
	39109	10,11	23,2	53	21,7	0,92	0,5	0,15	Zn: 0,3 As: 0,2

Tab. 2. Compoziția aliajului monedelor de tip Rădulești-Hunedoara (MNIR).

Din interpretarea analizelor trebuie să remarcăm că acest tezaur se încadrează în categoria depunerilor votive de obiecte de aur și argint (podoabe și monede) din zona cetăților dacice de pe Valea Grădiștei (Godeanului), cele mai faimoase fiind cele ale brățărilor spiralate de aur¹⁴.

În Etapa a II-a a monetarierii numite geto-dacice apare și se generalizează de ambele părți ale Carpaților aliajul argint-cupru-staniu(-plumb), posibil obținut prin alierea argintului cu bronz – vezi și analizele noastre anterioare¹⁵, lucru ce se verifica și în cazul monedelor Rădulești-Hunedoara din prezentul tezaur. Explicația bazată pe o criza a argintului în această perioadă nu poate fi susținută deoarece pe teritoriul României nu s-au exploatat sursele geologice de argint până la început de secol XIII – minele din Rodna deschise de coloniștii sași¹⁶. Argintul din aurul transilvan nu a fost extras nici el până la apariția coloniștilor sași, dovada că până și romanii trimiteau aurul de la Roșia Montană la monetariile din Imperiu pentru a fi rafinat și folosit la baterea de

¹³ i.e. Muzeul Național de Istorie a României (abreviere).

¹⁴ Constantinescu *et alii*, 2010.

¹⁵ Raport de fază nr. 5 de la contractul nr. 48, proiect: PN-II-ID-PCE-2011-3-0078 “*Studii de arheometalurgie pe Aurul și Argintul Dacic folosind metode performante de spectrometrie de raze X*”, 2015.

¹⁶ Maghiar, Olteanu, 1970, p. 111.

aurei¹⁷.

Am realizat și o comparație cu analize compoziționale pentru monede celtice din restul Europei pentru care am găsit date în literatura de specialitate. Astfel, pentru monedele emise în zona Britaniei (Armorica) de către diverse triburi celtice, în teza de doctorat a lui Camille SARTHRE¹⁸ sunt prezentate analize de monede din secolul II îHr emise de Coriosoliti având un titlu mediu Ag=24%, Cu=66%, Sn=9%, Au=0.1%, Pb=0.5%. Acest aliaj apare și în articolul lui Maria Filomena GUERRA și Philippe ABOLLIVIER¹⁹, unde sunt prezentate monede cu un titlu mediu: Ag=60%, Cu=28%, Sn=10%, Au=0.4%, Pb=0.6%. Monede cu conținut asemănător s-au găsit și în Galia Cisalpină. Astfel, într-un articol din 2015²⁰ titlul mediu al monedelor analizate este Ag=27%, Cu=66%, Sn=5%, iar autorii afirmă chiar că apariția în monede a staniului poate fi considerat ca indiciu incontestabil al emiterii în secolul II îHr. Interesant este că procedeul alierii argintului cu staniu (bronz?) a fost pus în evidență și în podoabele scordiscilor din tezaurul Židovar (Serbia), care aparține tot secolului al II-lea îHr²¹. În acest tezaur se găsesc fibule din argint aliat cu bronz: Ag=91%, Cu=3%, Sn=1.5%, Pb=1.7%, compoziție asemănătoare cu cea determinată de noi la monedele de tip Rădulești-Hunedoara găsite la Sarmizegetusa Regia. De remarcat că tezaurul de la Židovar conține și podoabe de argint fără staniu. Toate acestea demonstrează puternica legătură dintre monetaria geto-dacică și lumea celtică, în cazul de față tehnologia comună de producere a aliajului monedelor.

Faptul că în cazul monedelor de tipul Rădulești-Hunedoara am găsit exemplare cu conținut de argint scăzut, dar și exemplare cu titlu foarte bun (argint peste 90%), impune o maximă circumspecție în atribuirea scăderii titlului acestor monede unei posibile crize a argintului în Dacia, fiind și un argument în ceea ce privește semnificația acestor monede, după părerea noastră simboluri ale unor comunități etnice, așa cum se crede că existau ele în secolele III-I îHr. Monedele cu titlu înalt erau utilizate ca depuneri votive din partea comunității emitente, pe când monedele cu titlu scăzut ca recompense sau distincții acordate unor membri ai acelei comunități. Deoarece în zona poienii *La Arsuri* s-au mai descoperit și alte tezaure monetare este sugerată o locație de depuneri votive, care începe cel mai târziu de la finele secolului II îHr cu monedele Rădulești-Hunedoara. Interesant că între cele 37 de monede confiscate de la Adrian Stoicoi există și denari romani republicani (noi am analizat 12 monede), cei mai recentă aparținând lui Marcus Antonius – Legiunea III și Octavianus Augustus, sugerând utilizarea acestei locații pentru depuneri votive posibil până către sfârșitul secolului I îHr. Într-un studiu viitor vom prezenta detaliile privind tezaurele monetare descoperite în zona *La Arsuri*.

În final, un comentariu privind faptul că toate aceste tezaure votive au rezistat neafectate mai bine de 2000 de ani. Ca și în cazul celților, explicația este probabil

¹⁷ Cristea-Stan *et alii*, 2015, p. 723-730 .

¹⁸ susținută la Sorbona în anul 2002 (Sarthre, 2002).

¹⁹ Guerra, Abollivier, 2016, p. 1-11.

²⁰ Corsi *et alii*, 2015, p. 730-737.

²¹ Živkovic *et alii*, 2014.

duritatea extremă a pedepselor celor care ar fi atentat la prețioasele depuneri dedicate zeilor. De remarcat că nici chiar romanii, când statul dac dispăruse, nu au reușit să afle nimic despre aceste depuneri, deși foloseau metode de interogare foarte dure. Interesantă este și comparația dintre modul în care romanii după cucerire s-au comportat față de zona cetăților dacice și față de Ierusalimul de după înfrangerea răscoalei iudeilor. În ambele cazuri s-au impus o distrugere și un abandon total, posibil generate de puternicul statut religios al zonelor care putea regenera rezistența localnicilor cucerțiți.

BIBLIOGRAFIE

- Constantinescu et alii, 2010 Bogdan CONSTANTINESCU, Ernest OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU, Roxana BUGOI, Viorel COJOCARU, Martin RADTKE, *The Sarmizegetusa bracelets*, In: *Antiquity*, 84, 2010, p. 1028-1042.
- Constantinescu et alii, 2012 Bogdan CONSTANTINESCU, Angela VASILESCU, Daniela STAN, Martin RADTKE, Uwe REINHOLZ, Guenter BUZANICH, Ernest OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU, *Studies on archaeological gold items found in Romanian territory using X-Ray-based analytical spectrometry*, In: *Journal of Analytical Atomic Spectrometry*, 27(12), 2012, p. 2076-2081.
- Corsi et alii, 2015 Jacopo CORSI, Boglárka MARÓTI, Alessandro RE, Zsolt KASZTOSZKY, László SZENTMIKLÓSI, Melinda TORBÁGYI, Angelo AGOSTINO, Debora ANGELICI, Silvia ALLEGRETTI, *Compositional analysis of a historical collection of Cisalpine Gaul's coins kept at the Hungarian National Museum*, In: *Journal of Analytical Atomic Spectrometry*, 3, 2015, pp. 730-737.
- Cristea-Stan et alii, 2015 Daniela CRISTEA-STAN, Bogdan CONSTANTINESCU, Ernest OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU, Tudor MARTIN, *Analiza compozițională a celor trei plăcuțe de aur de tip Germisara scoase la licitație în decembrie 2014 de Casa Artmark, În: ArheoVest*, Nr. III: [Simpozion ArheoVest, Ediția a III-a:] *In Memoriam Florin Medeleț, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, Timișoara, 28 noiembrie 2015*, Vol. 1: *Arheologie*, Vol. 2: *Metode Interdisciplinare și Istorie*, Asociația "ArheoVest" Timișoara, JATEPress Kiadó, Szeged, 2015, 576 + 490 pg. + DVD, ISBN 978-963-315-264-5; Vol. 2, p. 723-730.
- Daicoviciu, Ferenczi, 1951 Constantin DAICOVICIU, Alexandru FERENCZI, *Așezările dacice din Munții Orăștiei*, Cercetări de Istorie Veche, Editura Academiei R. P. Române, București, 1951.
- Daicoviciu et alii, 1955 Constantin DAICOVICIU (responsabil), András BODOR, Ștefan FERENCZI, Nicolae GOSTAR, Mircea RUSU, Iudita WINKLER, Ion Horațiu CRIȘAN, Geza FERENCZI (membrii), Em[il]. ANTAL, Marta KOSZTA, Adrian DAICOVICIU, Nicolae JURCA, Remus MOLDOVAN, Margareta MIKLOSSI (studenti), *Șantierul arheologic Grădiștea Muncelului – Blidarul: Rezultatul săpăturilor din campania anului 1954*, În: *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, Tomul VI, nr. 1-2, Ianuarie-iunie 1955, p. [195/1]-238/44.
- Daicoviciu et alii, 1989 Hadrian DAICOVICIU, Alexandru FERENCZI, Ioan GLODARIU, *Cetăți și așezări dacice în sud-vestul Transilaniei*, Vol. 1, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, 292 pg.
- Glodariu et alii, 1988 Ioan GLODARIU, Eugen IAROSLAVSCHI, Adriana RUSU, *Cetăți și așezări dacice în Munții Orăștiei*, Monumente și Muzeu, Ed. Sport-Turism, București, 1988, 282 pg.
- Guerra, Abollivier, 2016 Maria Filomena GUERRA, Philippe ABOLLIVIER, *Monetary alloys in Iron Age Armorica: the singular case of the Osismi tribe*, În: *Nuclear Instruments and Methods in Physics Research*, vol. 377, 2016, p. 1-11.

- Iaroslavschi, 2007
Maghiar, Olteanu, 1970
Preda, 1998
- Raport de fază, 2015
- Sarthre, 2002
- Živkovic et alii, 2014
- Eugen IAROSLAVSCHI, *Raport de expertiză privind groapa de la Fagii lui Bodea*, În: *Dosarul penal 151/P/2005 (ms)*.
- Nicolae MAGHIAR, Ștefan OLTEANU, *Din istoria mineritului în România*, Ed. Științifică, București, 1970, 336 pg.
- Constantin PREDA, *Istoria monedei în Dacia preromană*, Colecția “Biblioteca Băncii Naționale”, Ed. Enciclopedică, București, 1998, 376 pg., ISBN 973-45-0229-8.
- Raport de fază nr. 5 de la contractul nr. 48, proiect: PN-II-ID-PCE-2011-3-0078 “*Studii de arheometalurgie pe Aurul și Argintul Dacic folosind metode performante de spectrometrie de raze X*”, 2015, p. 1-18, on-line <http://proiecte.nipne.ro/pn2/DacianGoldSilver/rs2015.pdf>
- Camille SARTHRE, *Autour des monnayages d'argent et des monnayages cuivreux du Centre-Ouest de la Gaule avant la conquête: études numismatiques et analytiques*, Thèse de doctorat sous la direction de Jean-Pierre MARTIN, Université Paris-Sorbonne, Paris, 2002 (ms).
- Jelena ŽIVKOVIC, Thilo REHREN, Miljana RADIVOJEVIĆ, Miloš JEVIĆ, Dragan JOVANOVIĆ, *XRF characterization of celtic silver from the Židovar treasure (Serbia)*, În: *Under the volcano: Proceedings of the International Symposium on the Metallurgy of the European Iron Age (SMEIA) held in Mannheim, Germany, 20–22 April 2010*, Forschungen zur Archäometrie und Altertumswissenschaft: herausgegeben von Ernst PERNICKA und Martin BARTELHEIM, Band 5, Verlag Marie Leidorf GmbH - Rahden/Westf, 2014, 220 pg., ISBN 978-3-89 646-875-8; p. [157]-173.